

A déli „Megale Moravia” kérdése

VII. (Bíborbanszületett) Konstantin bizánci császár (913–959) a 10. század közepén a birodalom kormányzásáról szóló kézikönyvet állíttatott össze fia számára okulásul. Ebben éppen a Kárpát-medencébe költözött magyarok kapcsán akad öt olyan rész, amely Morávia elhelyezkedése szempontjából fontos információt tartalmaz. A tájolás egyértelmű: a magyarok által megsemmisített „Megale Moravia” a 10. századi Magyarországtól délre terült el, Sirmium (Szévaszentdemeter) és Belgrád (Nándorfehérvár) említése pontosítja a helymeghatározást, a szomszédos népek között pedig a horvátok és a bolgárok kerülnek felsorolásra. Vagyis Konstantin nyomán ez a „Megale Moravia” nevű politikai alakulat nem helyezhető a Cseh–morva-medencébe, ahová az újkor hajnalára kialakult történeti köztudat várná, sokkal inkább a Száva–Al-Duna vidékére.

Szvatopluk és Metód Moráviájának a cseh–morva térséggel történt azonosítását a humanizmus hozta. A *birodalom kormányzásáról* (*De Administrando Imperio*) című munka viszont csak a 18. század derekára vált ismertté Közép-Európa történetírásában. Ennek alapján Juraj Szeklenár – szlovák jezsuita történész – 1784-ben Nagy Morávia legrégebbi elhelyezkedéséről értekezve már észak-balkáni törzsterülettel számolt. Elméletét azonban túlzásai miatt elvetették, „Megale Moravia” északon „maradt”, és vált a 19–20. század folyamán a cseh és a szlovák ősmúlt alaptételévé. Pedig az említett bizánci forrás adatait más kútfők is megerősítik. A 9. századi Bajor Geográfus északról délre haladva két helyen, elkülönítve hoz morvákra utaló nevet (Marharii és Merehanos), s ez utóbbit a bolgárok (Vulgari) után sorolja. A 10. század elejéig vezetett Fuldai évkönyvek 892-höz írott bejegyzése szerint Arnulf keleti frank király arra kéri a bolgár kánt, hogy ne engedélyezze a sóvásárlást és a sószállítást a morváknak. Tekintettel arra, hogy az új kutatások szerint a Kárpát-medencei bolgár fennhatóság a korábban véltnél kisebb volt, és csak annak délkeleti térségeire terjedt ki, ez az adat „Megale Moravia” földjére mutat, hiszen a bolgár uralom nem nyújtózott a Cseh–morva-medencéig. Újabb, közvetett adalék lehet a 900-as évek elejéről Regino világkrónikája. A prümi apát 889-hez a karantánok, a morvák és a bolgárok elleni magyar támadásokat sorolja. Ha egy földrajzi rend szerint haladó felsorolást olvashatunk, akkor a Kárpát-medencétől nyugatra és délre fekvő határterületekről esett itt szó; ilyenformán egy Moráviával délen is érdemes számolnunk. Ráadásul a szláv közösségeket sokszor az általuk lakott folyóvölgyek után nevezték el, elég a Balkánról a Timok folyó menti timocsánokat említeni. Közép-Európában azonban a Dunának két „Morava” nevű mellékfolyója is van. Északabbra a Morva/Morava folyik, s a mai cseh–morva területen át a Dévényi-kapunál bal felől ömlik a Dunába, míg délebbre a Morava a jelenlegi Szerbiában halad észak felé, és Szendrő környékén jobbról torkollik a Dunába.

Ennélfogva ideje két Morávia létevel számolni a 9. században, mert az egyetlen Morávia leegyszerűsítés fogalmi zavart gerjeszthet. Ebben az esetben viszont nem szükséges az északi Morávia jellegzetes régészeti kultúráját délen keresni. Végül a „Megale Moravia” kifejezés értelmezéséhez is közelebb jutunk, ha a „megale” jelzőt nem „nagy”, hanem „rég” értelemben használjuk, és a Nagymorva Birodalom helyett a Régi Morávia, Ómorávia kifejezésre térünk át. Ez az Ómorávia pedig csak egy kis kiterjedésű, rövid ideig létező, észak-balkáni politikai alakulatként valószínűsíthető. Sz. Gy.